

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ლაშა ლაბაძე

საქართველოს სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციების ეფექტიანობის შეფასება
მიკროეკონომიკური მოდელით

ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომის

ა კ ტ ო რ ე ფ ე რ ა ტ ი

თბილისი

2015

ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მიკროეკონომიკის კათედრაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ეთერი ხარაიშვილი
პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ოფიციალური შემფასებლები:

1. ეკატერინე ზვიადაძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო
პოლიტიკისა და ანალიტიკის დეპარტამენტის უფროსი
2. ფატი მამარდაშვილი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
თსუ ეკონომიკის საერთაშორისო სკოლა

დისერტაციის დაცვა შედგება 2015 წლის 28 მაისს, 14:00 საათზე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე

მისამართი: 0186, თბილისი, უნივერსიტეტის ქ2; თსუ X კორპუსი, აუდიტორია N206.

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

მ.გლობჯანიძე

ავტორეფერატის სტრუქტურა

თემის აქტუალობა	4
კვლევის მიზნები და ამოცანები.....	5
კვლევის ობიექტი და საგანი.....	6
ნაშრომის ძირითადი საკითხების სისტემატიზაცია	8
კვლევის მეცნიერული სიახლეები	24
სადისერტაციო ნაშრომის მოცულობა	24
სადისერტაციო ნაშრომის სტრუქტურა	25

თემის აქტუალურობა

საქართველოსთვის აგრარული სექტორი ყოველთვის მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა, რადგან ეკონომიკურთან ერთად იგი სოციალური ხასიათის მატარებელიცაა თავისი 3500-ზე მეტი სოფლითა და მასში მცხოვრები მოსახლეობის ნახევრით. წლების განმავლობაში არასაკმარისმა ინვესტიციებმა მნიშვნელოვნად დააკნინა აღნიშნული სექტორი და სოფელი გადარიბდა. სოფლის მეურნეობა დარჩა დაბალგანვითარებულ სფეროდ, რომლისთვისაც დამახასიათებელი გახდა შრომის დაბალი მწარმოებლურობა. წლების განმავლობაში მცირდებოდა დამუშავებული მიწების რაოდენობა.

ალტერნატიული დაფინანსების ნაკლებობამ განაპირობა უცხოურ ინვესტიციებზე აქცენტირება, რომელსაც უნდა დაეძლია სიღარიბე სოფლად. თუმცა, ამ მიმართულებითაც ვერ იქნა წარმატება მიღწეული, რადგან არსებობდა მთელი რიგი პრობლემები, კერძოდ, პოლიტიკური არასტაბილურობა, განუვითარებელი მიწის ბაზარი, უცხოელ ინვესტორებსა და ადგილობრივ მოსახლეობას შორის წარმოშობილი კონფლიქტები და ა.შ. სოფლის მეურნეობის მნიშვნელობას ზრდის ის ფაქტიც, რომ მიუხედავად ფერმერული მეურნეობის დაბალი კომერციალიზაციისა, აგრო პროდუქტებს მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება სხვა სექტორების განვითარებასა და მათ კონკურენტუნარიანობაში. მაგალითად, სოფლის მეურნეობის ნაწარმი არის მნიშვნელოვანი შუალედური მოხმარების პროდუქტები დამამუშავებელი მრეწველობისთვის. 2013 წელს დამამუშავებელმა მრეწველობამ თავის წარმოებაში სულ 437 მლნ ლარის ღირებულების სოფლის მეურნეობის პროდუქტი მოიხმარა¹.

ამდენად, დღის წესრიგში დადგა საკითხი არა მარტო იმის შესახებ, შეუძლიათ თუ არა პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, წვლილი შეიტანოს სოფლის განვითარებაში, არამედ ისიც, თუ რა გავლენას იქონიებს სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციები სხვადასხვა სექტორისა და მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკის

¹საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, რესურსებისა და გამოყენების ცხრილები http://geostat.ge/?action=page&p_id=739&lang=geo

განვითარებაზე. ეს კომპლექსური პრობლემა მრავალი მიმართულებით, სიღრმისეულ ანალიზს საჭიროებს. საქართველოში დღემდე არ ჩატარებულა რაოდენობრივი გათვლები იმის შესახებ, თუ რა გავლენა ექნება სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებულ ინვესტიციებს ქვეყნის ექსპორტსა და იმპორტზე. მაგალითად, საქართველო რძისა და ხორცის წმინდა იმპორტიორია. მხოლოდ ფრინველისა და კვერცხის ნაწარმი, ისიც ნაწილობრივ, აკმაყოფილებს ადგილობრივ მოთხოვნას.

აღნიშნული კვლევის საკითხები მნიშვნელოვანია იმ მრავალ გამოწვევას შორის, რომლის წინაშეც დგას დღეს საქართველოს სოფლის მეურნეობა. სწორედ ამიტომ, აუცილებელია გავაანალიზოთ სოფლის მეურნეობის სექტორში საინვესტიციო გარემო, დაგვემიღოთ თუ მიმდინარე ინვესტიციების მოსალოდნელი შედეგები, როგორც მოსახლეობის კეთილდღეობის გაუმჯობესების კუთხით, ასევე, შევაფასოთ მისი გავლენა ცალკეულ სექტორებსა და მთლიანად ეკონომიკაზე. ამგვარი კვლევით შესაძლებელი გახდება უკეთ წარმოჩნდეს ინკლუზიური და მდგრადი განვითარებისთვის სოფლის მეურნეობის სექტორის მნიშვნელობა.

კვლევის მიზნები და ამოცანები

კვლევის ძირითადი მიზანია ზოგადი წონასწორობის მოდელის გამოყენებით, სოფლის მეურნეობაში განხორციელებული ინვესტიციების გავლენის შეფასება უმუშევრობაზე, მთლიან შიდა პროდუქტზე, ფასებზე, ვაჭრობაზე, რეალურ ხელფასზე და პრობლემების იდენტიფიკაციით ამ სექტორის განვითარების რეკომენდაციების შემუშავება.

აღნიშნული მიზნის მისაღწევად შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტა დაგისახეთ:

- საქართველოს სოფლის მეურნეობის სექტორის საინვესტიციო გარემოს შესწავლა;
- სოფლის მეურნეობის სექტორის განვითარების (მოსახლეობა, სიღარიბის მაჩვენებელი, მიწის ფონდი, სოფლის მეურნეობის მთლიანი

წარმოება, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები სექტორების მიხედვით და სხვ.) ტენდენციების ანალიზი;

- სოციალური აღრიცხვის მატრიცის აგება;
- ეკონომიკის მოდელის თეორიული საფუძვლების შემუშავება შესაბამისი სარგებლიანობისა და წარმოების ფუნქციების შერჩევით;
- სტატისტიკური, ზოგადი წონასწორობის მოდელის შექმნა და ინვესტიციების სიმულაციური ასახვა კომპიუტერული პროგრამა GAMS-ის გამოყენებით;
- ინტეგრირებული შინამეურნეობების კვლევის მონაცემთა ანალიზი რეგიონულ ჭრილში კომპიუტერული პროგრამა STATA- ს გამოყენებით;
- სხვა ქვეყნების გამოცდილების შესწავლა სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციების მოზიდვის კუთხით, ასევე, უცხოელებზე მიწის გასხვისების საკითხების ანალიზი და სხვ.

კვლევის ობიექტი და საგანი

კვლევის ობიექტია საქართველოს სოფლის მეურნეობის სექტორი როგორც ქვეყნის მასშტაბით, ასევე რეგიონულ ჭრილში.

კვლევის საგანს წარმოადგენს საქართველოს სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების ეფექტიანობის ანალიზი მიკროეკონომიკური მოდელირების გამოყენებით, შეფასება იმისა, თუ რა გავლენას მოახდენს სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციები სოფლად დასაქმებული მოსახლეობის კეთილდღეობაზე; როგორ შემცირდება უთანასწორობა ქალაქსა და სოფელს შორის. ასევე, როგორი გავლენა ექნება სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციებს მთლიანი შიდა პროდუქტზე, ექსპორტზე, იმპორტზე და უმუშევრობაზე რეგიონულ ჭრილში. კვლევის საგანს, ასევე, წარმოადგენს საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების დინამიკისა და არსებული მდგომარეობის ანალიზი, გახორციელებული და მიმდინარე პროექტების და პროგრამების შეფასება.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები

ნაშრომის თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს:

- ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა სახელმძღვანელოები, მონოგრაფიები, კვლევები, შეფასებები, სტატიები; მათ შორის: საქართველოს თანაინვესტირების ფონდის მიერ გამოქვეყნებული საინვესტიციო გეგმების შესახებ ინფორმაცია, ევროპის კავშირის სამეზობლო პროგრამის ფარგლებში განხორციელებული კვლევა სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების შესახებ, ლიბერალური აკადემიის მიერ გამოქვეყნებული კვლევა საქართველოს სოფლის მეურნეობის სფეროს ტრანსფორმაციის შესახებ და ა.შ.
- კოლორადოს უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტის მიერ შემუშავებული ზოგადი წონასწორობის მათემატიკური პროგრამირების სისტემის სახელმძღვანელო, რომელიც ეფუძნება რთული (შედგენილი) ჩანაცვლების, მუდმივი ელასტიკურობის მქონე საწარმოო ფუნქციებს.
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებული შინამეურნეობების ინტეგრირებული გამოკვლევის მონაცემთა ბაზები, გამოყენებისა და რესურსების ცხრილები და წლიური პუბლიკაციები;
- საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროსა და ფინანსთა სამინისტროს მიერ გამოქვეყნებული მასალები და ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემები.

ნაშრომის მეთოდოლოგიური საფუძვლები გახლავთ სტატისტიკური ანალიზის სხვადასხვა ხერხი, სოციალური მატრიცის აგებისა და ანალიზის მეთოდები, ზოგადი წონასწორული მოდელის აგებისა და სიმულაციური სცენარების ანალიზის საფუძვლები.

ნაშრომის ძირითადი საკითხების სისტემატიზაცია

თავი 1. საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების მიმოხილვა

საქართველოს სოფლის მეურნეობა დაბალი მწარმოებლურობის შედეგად ძალიან ნელა ვითარდებოდა. 2004-2013 წლებში რეალური მშპ საშუალოდ 5.9%-ით იზრდებოდა, თუმცა სოფლის მეურნეობაში მშპ 0.6%-ით შემცირდა. პრაქტიკულად, ამ მაჩვენებლის ზედიზედ გაუმჯობესების პრეცედენტი არ ყოფილა. მიუხედავად ამ სექტორში სამუშაო ძალის სიჭარბისა, სოფლის მეურნეობის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში, ერთ-ერთი ყველაზე დაბალი იყო ეკონომიკის სხვა სექტორებთან შედარებით და 8-13% ინტერვალში მერყეობდა. საშუალო წლიური მოსავალიც ცვალებადი იყო და 2010 წლის ჩათვლით შემცირების ტენდენციას ჰქონდა ადგილი. გაუმჯობესება შეინიშნებოდა მომდევნო წლებში, თუმცა 2013 წელს, 1990 წელთან შედარებით დამუშევებული ფართობების მოცულობა 2-ჯერ ნაკლები იყო. მდგომარეობას ისიც ამწვავებს, რომ მოსახლეობის დაახლოებით 46% სოფლად ცხოვრობს და აგრარულ სექტორში დასაქმებული საოჯახო მეურნეობები შეადგენს მთელი სამუშაო ძალის 43%-ს. აქედან გამომდინარე, სოფლის მეურნეობა საქართველოს ეკონომიკის საკვანძო სფეროა არა მარტო ეკონომიკური, არამედ სოციალური კუთხითაც. მიუხედავად იმისა, რომ სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში დაბალია, სოფლად მცხოვრებ ოჯახთა შემოსავლების 45% სწორედ სოფლის მეურნეობაზე მოდის.

საქართველო ჩამორჩება სხვა ქვეყნებს მწარმოებლურობაში და ქართული სოფლის მეურნეობის პროდუქტი არ არის მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი. ვერ განვითარდა არსებული, თვითმოსხმარებაზე ორიენტირებული შინამეურნეობები და მათ ვერ შეიძინეს კომერციული ხასიათი, რაც პროდუქტის რეალიზებას გულისხმობს. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ, 2013 წელს ჩატარებული შინამეურნეობების ინტეგრირებული გამოკვლევის მონაცემთა ანალიზით დავადგინეთ, რომ საქართველოს რეგიონების მიხედვით, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გაყიდვიდან მიღებული შემოსავალი მთლიანი შემოსავლის 4-19% შორის მერყეობს. სოფლის მეურნეობაში ყველაზე მაღალი ხარისხის კომერციალიზაცია დაფიქსირდა სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში –

სასოფლო სამეურნეო პროდუქტის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლის წილი, 19%-ს შეადგენს. მეორე ადგილზეა კახეთი 11%-იანი წილით. ეს ნიშნავს, რომ სამცხე-ჯავახეთში ფერმერები სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გაყიდვიდან დაახლოებით 2-ჯერ მეტ შემოსავალს იღებენ, ვიდრე კახეთის ფერმერები ახერხებენ. რაც შეეხება სხვა რეგიონებს, ისინი სამცხე-ჯავახეთს კიდევ უფრო მეტად ჩამორჩებიან. მაგალითად, აჭარაში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლი მთლიანი შემოსავლის მხოლოდ 4%-ია. სამცხე-ჯავახეთის წარმატებას თავისი მიზეზები აქვს, რაც წარმოდგენილ სადისერტაციო ნაშრომში დეტალურად არის გაანალიზებული. ძირითადი ფაქტორი, სოფლების ურბანულ დასახლებებთან დამაკავშირებელი გზების გაუმართაობაა, რაც სოფლად მაცხოვრებლებს, ბაზრებზე პროდუქტის გასაღების პრობლემას უქმნის.

საქართველოში სოფლის მეურნეობის დაბალი მწარმოებლურობის პრობლემის მოგვარების ერთ-ერთი გზა სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციების განხორციელებაა. სოფლის მეურნეობაში კაპიტალის ფორმირება, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, ნოუ-ჰაუს შემოტანა და განათლების ამაღლება ცნობილი ექსპერტული მოსაზრებებია, რომლებიც სადავო არავისთვისაა. ამასთან ერთად, რიგი ექსპერტები თანხმდებიან, რომ მწარმოებლურობის ამაღლებისთვის აუცილებელია დანაწევრებული ფერმერული მეურნეობების გამსხვილება. სოფლად მაცხოვრებელთა დიდ ნაწილს არ უღირს თავისი მცირე ზომის მიწის დამუშავება, არარენტაბელურია მანქანა-დანადგარების შექმნაც, რაც მწარმოებლურობას აამაღლებდა. რიგ შემთხვევებში, სოფლად მაცხოვრებელთა მიწა დაუმუშავებელი რჩება, რადგან ადგილი აქვს სამსახურის საშოვნელად სოფლიდან ურბანულ დასახლებებში გადასვლას.

მდგომარეობის უკეთ შესაფასებლად ჩვენ დეტალურად გავაანალიზეთ სოფლის მეურნეობაში ყველაზე მნიშვნელოვანი რესურსის - მიწის ბაზრის განვითარება, რასაც წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომის ერთი ქვეთავი ეთმობა. მიწის რეფორმა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენაა, რომელიც მიმდინარე პროცესშია და ჯერ არ დასრულებულა.

სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ კანონში მრავალი ცვლილება შევიდა, რომელიც დეტალურად გავაანალიზეთ და ნათლად გამოვკვეთეთ პრობლემის არსი. მიუხედავად იმისა, რომ სხვა ქვეყნებშიც არსებობს გარკვეული შეზღუდვები, რეგულაციები ნაკლებად მკაცრია და ტოვებს გარკვეული გამონაკლისების შესაძლებლობას. საქართველოს შემთხვევაში კი დამაჯერებელი დასაბუთების გარეშე ძალზე ხისტი და ყოვლისმომცველი აკრძალვა გაუმართლებელი იყო. საქართველოს მთავრობის მიერ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ერთიანი სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება და მიწის კადასტრის ორგანიზება ცალსახად დადებითი ინიციატივაა, რაც მიწათმოწყობის ერთიანი სისტემის ორგანიზებას და საბოლოო ჯამში მიწის ბაზრის განვითარებას შეუწყობს ხელს, თუმცა, ამ პროცესში არ უნდა დაზარალდეს ქვეყნის ეკონომიკური ინტერესები. ინვესტორების მოზიდვა კი მზარდი ეკონომიკის პირობებში მთავრობის უმნიშვნელოვანესი ინტერესი უნდა იყოს.

ნაშრომში ასევე გავაანალიზეთ სასოფლო-სამეურნეო დარგის განვითარების აუცილებელი პირობა - კრედიტების ხელმისაწვდომობა. ეფექტიანი სასოფლო-სამეურნეო დაფინანსების სისტემის შექმნა ბევრ სირთულესთანაა დაკავშირებული, განსაკუთრებით გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, სადაც ფინანსური ბაზარი ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესშია, ხოლო სოფლის მეურნეობა შესაბამისი ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობის, პრიმიტიული ტექნოლოგიების გამოყენებისა და საჭირო ინფორმაციის შეზღუდული მისაწვდომობის გამო დაბალრენტაბელური, მაღალრისკიანი და არასტაბილური სექტორია. ეს ის მიზეზებია, რომელთა გამოც ბანკები სასოფლო-სამეურნეო სექტორს მაღალი რისკის სფეროდ მიიჩნევენ და რომლებიც, შესაბამისად, სოფლის მეურნეობის ფინანსური ბაზრის ჩამოყალიბებას უშლის ხელს.

სოფლის მეურნეობაში საინვესტიციო კაპიტალის შემოსვლისთვის უკიდურესად მნიშვნელოვანია სასოფლო-სამეურნეო დაკრედიტებისა და დაზღვევის სისტემის განვითარება. სწორედ ამ მიმართულებით გადადგმული ნაბიჯი იქნებოდა გრძელვადიანი ეფექტის მქონე სტრუქტურული ხასიათის რეფორმა. ეროვნული ბანკის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით 2014 წელს სოფლის მეურნეობაზე

კომერციული ბანკების მიერ გაცემული სესხების (როგორც ლარში, ასევე უცხოურ ვალუტაში) მხოლოდ დაახლოებით 3% მოდის.

საქართველოში რეალურად არსებობს მოთხოვნა აგროდაზღვევაზე. აგროდაზღვევის სისტემის ჩამოყალიბებისა და განვითარების მიმართულებით სახელმწიფო ჩაერთო. 2014 წლის 1 სექტემბრიდან, საქართველოში სახელმწიფო აგროდაზღვევის საპილოტე პროგრამა ამოქმედდა, რომელიც 2015 წლის 1 სექტემბრამდე იმუშავებს. თუმცა, ამ ეტაპზე, აუცილებელია ფერმერთა გადამზადება, აგროდაზღვევის საკითხებზე ცნობადობის ამაღლება და ინფორმირება, რათა მაქსიმალური შედეგი იქნეს მიღწეული. საქართველოში სოფლის მეურნეობის დარგის განვითარებას მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს აგროდაზღვევის სისტემის ამოქმედება. აგროდაზღვევა სოფლად მცხოვრებ მოსახლეობას დაეხმარება სტიქიური მოვლენებით მიყენებული ზარალის საგრძნობლად შეამცირებაში და სტაბილური გახდება მათ შემოსავლები. აგროდაზღვევის ამოქმედება სოფლის მეურნეობის სექტორის მიმართ საფინანსო ინსტიტუტების ინტერესს გაზრდის. ფერმერებისთვის ხელმისაწვდომი გახდება ფინანსური რესურსი, რაც დარგის სტაბილურ განვითარებას შეუწყობს ხელს.

ნაშრომში დეტალურად განვიხილეთ სოფლის მეურნეობაში მიმდინარე პროექტები და პროგრამები, როგორც სახელმწიფოს, ასევე დონორი ორგანიზაციების მიერ დაფინანსებული. 2012 წლიდან მნიშვნელოვნად გაიზარდა სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ბიუჯეტი და მრავალი პროგრამა განხორციელდა. 2012 წლამდე სოფლის მაცხოვრებლებზე სუბსიდიების გაცემა სხვა არაფერი იყო, თუ არა წმინდა პოლიტიკური გადაწყვეტილება, სოციალური დახმარების თვალსაზრისით და არა სოფლის განვითარებისკენ გადადგმული ნაბიჯი.

არსებული მონაცემების ანალიზზე დაყრდნობით ნაშრომში გავაანალიზეთ სოფლის მეურნეობის პოტენციალი. ძირითადი დასკვნა ის არის, რომ ქვეყანას ბევრი ალტერნატივა არ გააჩნია. ძნელად, მაგრამ გათვითცნობიერდა, რომ რთულია ახლადჩამოყალიბებული სამრეწველო და მომსახურებების მიმწოდებელი ფირმების შენარჩუნება ღია გლობალურ ეკონომიკაში, განსაკუთრებით კი კვალიფიციური და დისციპლინირებული სამუშაო ძალის ნაკლებობის პირობებში. თუმცა, ასევე

არსებობს ბევრი სხვა მიზეზი იმისა, თუ რატომ შეიძლება გახდეს სოფლის მეურნეობა ქართული ეკონომიკის ერთ-ერთი მამოძრავებელი ძალა.

პირველი, შეიძლება ბევრს მიაჩნდეს, რომ საქართველოს სოფლის მეურნეობა უფრო სოციალური უსაფრთხოების ქსელია ასიათასობით არასათანადოდ დასაქმებული ინდივიდისათვის, მაგრამ ეს არის სექტორი, სადაც ჯერ კიდევ შეიძლება დიდი შედეგის მიღწევა მცირე ძალისხმევით. ანუ, მწარმოებლურობის ზრდა მოკრძალებული ინვესტიციების, ორგანიზაციული და პროცესუალური საკითხების დახვეწითაც მიიღწევა.

მეორე, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ აღმოსავლეთ აზიის მრავალმა ქვეყანამ მაღალ ეკონომიკურ ზრდას საწყის ეტაპზე სწორედ სოფლის მეურნეობის სფეროს განვითარებით მიაღწია. სასოფლო-სამეურნეო მწარმოებლურობის ზრდამ შედეგად მოიტანა ინვესტიციები ურბანულ დასახლებებში მსუბუქი მრეწველობის განვითარებაში. ექსპორტზე ორიენტირებული ინდუსტრიალიზაცია შეიძლება გამოწვევა იყოს საქართველოსნაირი ქვეყნისათვის, სოფლის მეურნეობაში მწარმოებლურობის ზრდით გამოწვეული ეკონომიკური კეთილდღეობა კი სხვა სექტორების ბუნებრივ განვითარებას უყრის საფუძველს.

მესამე, გლობალური ტენდენციების გათვალისწინებით, მოთხოვნა მზარდია სოფლის მეურნეობის დიფერენცირებულ (როგორც პირველად, ასევე გადამამუშავებულ) პროდუქტებზე. საქართველოს ამ კუთხით რიგი უპირატესობები აქვს, როგორცაა ნიადაგი და კლიმატური პირობები, უნიკალური კულტურა და ტრადიციები. ამ უპირატესობების გამოყენებით, ქვეყანას აქვს პოტენციალი შექმნას განსაკუთრებული და მაღალი ღირებულების მქონე, გეოგრაფიულად დომინირებული პროდუქტები, ჩაერთოს გადამამუშავებელი მრეწველობის ინოვაციურ პროცესებში და მისდოს ორგანულ სოფლის მეურნეობას.

მეოთხე, ჭარბი პროდუქციის კომერციალიზაცია სოფლის მაცხოვრებლებს სიღარიბის დაძლევაშიც დაეხმარება და თანამედროვე კომერციულ საზოგადოებაში ფუნქციონირების უნარებსაც შესძენს.

თავი 2. ინვესტიციების შედეგების შემაჯავებელი კვლევების მიმოხილვა

ამ თავში განვიხილეთ არსებული კვლევები, რომლებშიც ასახულია სოფლის მეურნეობის სექტორში ინვესტიციების ეფექტიანობის შეფასება, ასევე, გაანალიზებულია მათი როლი შემოსავლების უთანასწორობის პრობლემის გადაჭრაში. მასალების მიმოხილვა საინტერესოა ორი თვალსაზრისით: ერთი მხრივ, გავეცანით სხვადასხვა დროს სხვა ქვეყნებში ჩატარებული კვლევის შედეგებს და გამოიკვეთა ის მეთოდოლოგიები, რომლებზე დაყრდნობითაც ამა თუ იმ მაჩვენებელს ითვლიან. ასევე, განვიხილეთ საქართველოს სოფლის მეურნეობაში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების რამდენიმე მაგალითი.

ნაშრომში დეტალურად გავაანალიზეთ არაერთი ნაშრომი, რომლებშიც სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის ინვესტიციების მნიშვნელობაზეა მოცემული შეფასებები. თუმცა, ლიტერატურაში აღინიშნება ურთიერთსაწინააღმდეგო დასკვნები ინვესტიციების ეფექტიანობასთან დაკავშირებით. რეალურად, 2003 წლის შემდგომ პერიოდში, საქართველომ დიდი საგარეო ფინანსური დახმარება მიიღო. ამ დახმარების ხარჯზე გარკვეულწილად დაიწყო ეკონომიკის წინსვლა, მაგრამ არსებითად ვერ მოხდა სიღარიბის დაძლევა და დასაქმების პრობლემის გადაჭრა. ამგვარი შედეგების ანალიზისთვის ჩატარებულმა სხვადასხვა კვლევამ ცხადყო, რომ ურბანული განვითარების ნაცვლად სოფლის მეურნეობის განვითარება უნდა ყოფილიყო პრიორიტეტი. მაგალითად, ეთიოპიის შემთხვევაში მკვლევარებმა აჩვენეს, რომ ურბანულ განვითარებაში ჩადებულმა ინვესტიციებმა ვერ უზრუნველყო ღარიბი მოსახლეობის (როგორც, სოფლად, ისე ქალაქად) კეთილდღეობის მაჩვენებლის სასიკეთოდ შეცვლა, თუმცა, მთლიანობაში გარკვეული ეკონომიკური წინსვლა დაფიქსირდა. ასეთი შედეგები მეტწილად გამოწვეული იყო რესურსების გადინებით სოფლიდან ურბანული დასახლებებში, რამაც სამეურნეო წარმოების მკვეთრი შემცირება გამოიწვია და გაზარდა ფასები აგროსასურსათო პროდუქტზე. მსგავსი შედეგები განსაკუთრებით მწვავეა იმ ქვეყნებისთვის, სადაც მოსახლეობის უმეტესობის შემოსავალი საარსებო მინიმუმის ქვემოთაა. საპირისპირო შემთხვევაში, როცა ინვესტიციები ხორციელდება სოფლის

მეურნეობის განვითარებაში, მთლიანად ეკონომიკის ზრდის მაჩვენებელი არცთუ ისე ზრდადია, თუმცა მოსახლეობის კეთილდღეობა სოფლად და ქალაქებშიც შესამჩნევად უმჯობესდება. პაკისტანის მაგალითზე, სადაც ეკონომიკის საფუძველი სოფლის მეურნეობაა, ანალოგიური შედეგები მიიღეს სხვა მკვლევარებმაც. კვლევების ავტორები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ წარმოების დაჩქარებული წინსვლა უზრუნველყოფს საშუალო ოჯახის შემოსავლის გაზრდას, განსაკუთრებით კი, ღარიბ მოსახლეობაში. სოფლის მეურნეობის განვითარება ხელს შეუწყობს როგორც სამეურნეო, ისე, არასამეურნეო დარგში დასაქმებულთა შემოსავლებისა და წარმოების მაჩვენებლის გაზრდას. მეტი პროდუქტი შეამცირებს ფასებს და აღმოფხვრის საკვების დეფიციტს. საქართველოს მსგავსად, პაკისტანის მშპ-ში სოფლის მეურნეობის წილი ნელ-ნელა მცირდებოდა, როცა ღარიბი მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი სოფლადაა დასახლებული. ამგვარად, აგროწარმოების ხელშეწყობა ამ ტიპის ქვეყნებში ძალზედ მნიშვნელოვანია.

მკვლევარებმა ინდონეზიისათვის შექმნეს CGE მოდელი, რომელიც ასახავდა განვითარებად ქვეყნებში ეკონომიკური რეფორმების გავლენას მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებსა და შემოსავლების გადანაწილებაზე ქალაქად და სოფლად მცხოვრებ ოჯახებს შორის. მოდელის დახმარებით, სტატიკურ და დინამიკურ სიმულაციებზე დაყრდნობით გამოაშკარავდა, რომ პოლიტიკამ, რომელმაც იქონია პროზიტიური გავლენა ინდონეზიის მაკროეკონომიკურ მდგომარეობაზე, იმავდროულად უმნიშვნელოდ გააუარესა შემოსავლების გადანაწილება.

უგანდისთვის შექმნილი CGE მოდელის საფუძველზეც გაანალიზდა კავშირი ეკონომიკურ ზრდასა და სიღარიბის დაძლევის შორის მაკრო და მიკრო-ეკონომიკურ დონეებზე. ნაშრომი, ასევე მოიცავს, სოფლის მეურნეობის სექტორში, სახელმწიფოს მიერ დასახული მიზნების მისაღწევად საჭირო რესურსების შეფასებას. მათ ანალიზზე დაყრდნობით, აგროწარმოების მდგრადი განვითარებისთვის საჭიროა უფრო მეტი და ეფექტიანი ინვესტიციების განხორციელება სოფლის მეურნეობაში და, ასევე, სახელმწიფო დანახარჯების ოპტიმიზაცია. დასახული მიზნების მისაღწევად აუცილებელია სახელმწიფო ბიუჯეტის მესუთედის სოფლის

მეურნეობის სექტორში ჩადება, რაც შესაძინევად შეამცირებს საარსებო მინიმუმის ზღვარზე დაბლა მყოფი მოსახლეობის რიცხვს და გააუმჯობესებს ცხოვრების დონეს ურბანულ და რურალურ დასახლებებში.

ნაშრომში გაანალიზებულია ე.წ. „რიკარდოს ხაფანგი“. თუ დაუშვებთ, რომ სოფლის მეურნეობის განვითარება სტაგნაციური დარჩება, მაშინ გაიზრდება დასაქმების მაჩვენებელი არასასოფლო-სამეურნეო სფეროში, პროდუქტებზე ფასები კი მოიმატებს, რასაც მოჰყვება არასასოფლო-სამეურნეო სექტორში დასაქმებულთა რეალური ხელფასების შემცირება და მრეწველობის დარგების განვითარების შეფერხება. შედეგად ვასკვნიტ, რომ სოფლის მეურნეობისა და სხვა დანარჩენი დარგების განვითარება არ შეიძლება ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად წარიმართოს.

უცხოური ინვესტიციების შემოსვლას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისთვის, მითუმეტეს შიდა ინვესტიციების არ არსებობის შემთხვევაში. ქვეყნები პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოსაზიდად სხვადასხვა ხერხს მიმართავენ. განსხვავებული პოლიტიკის გატარებით ცდილობენ კონკურენცია გაუწიონ ერთმანეთს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მისაღებად. ნაშრომში წარმოდგენილი ლიტერატურის ანალიზით ვასკვნიტ, რომ ამა თუ იმ ქვეყნის კერძო მახასიათებლების გათვალისწინებით პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები შეამცირებს შემოსავლების უთანასწორობას ღარიბ, განვითარებად ქვეყნებში, მაგრამ მდიდარ, განვითარებულ ქვეყნებში პირიქით, გაზრდის მის მაჩვენებელს.

საქართველოში განხორციელებული უცხოური ინვესტიციების მაგალითზე, მეორე თავში დეტალურად არის აღწერილი მისგან მიღებული სარგებელი. სოფლის მეურნეობაში განხორციელებული უცხოური ინვესტიციების დადებითი შედეგები გავაანალიზეთ რამდენიმე ჭრილში. პირველი რიგში განვიხილეთ საერთაშორისო კავშირები. გამოკითხული ბიზნესებიდან, ყველამ აღნიშნა, რომ უცხოური ინვესტიციების მონაწილეობა ან თანამონაწილეობა უადვილებთ თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვას, რაც საშუალებას აძლევთ დააკმაყოფილონ

საერთაშორისო სტანდარტები. პროდუქტის მაღალი ხარისხი, თავის მხრივ, დადებით რეპუტაციას უქმნის არა მარტო მათ, არამედ ზოგადად, საქართველოში წარმოებულ პროდუქტს. ასევე, ბიზნესმენებს უადვილდებათ პარტნიორების მოძებნა და პროდუქტის ექსპორტი. რიგ შემთხვევებში, ინვესტორის დედობილი ორგანიზაცია თავად ყიდულობს საქართველოში წარმოებულ პროდუქტს. სოფლის მეურნეობაში მიმართული უცხოური ინვესტიციები აუმჯობესებს ადგილობრივ ბიზნესგარემოს და ზრდის კონკურენციას, რაც, თავის მხრივ, ამცირებს ფასს და აუმჯობესებს ხარისხს. თანამედროვე ტექნოლოგიებზე აწყობილი აგრობიზნესები უბიძგებენ კონკურენტებს ახალი, უფრო ეფექტიანი მართვისა და ტექნოლოგიური ბაზის მოწოდებისაკენ. ასევე, ვერტიკალურ ჯაჭვში ინტეგრირებულ მიმწოდებლებსა და მომხმარებლებს აიძულებს მოერგონ მაღალი სტანდარტების მოთხოვნებს. უცხოური ინვესტიციებით შექმნილი ბიზნესები ადამიანური კაპიტალის ინკუბატორების როლს თამაშობენ. განხილული ბიზნესებიდან ყოველი მათგანი ხარჯავს მნიშვნელოვან ფინანსურ რესურსებს, თანამშრომელთა კვალიფიკაციის ამაღლებისთვის, ტრენინგებისა და გადამზადების კურსების გავლისთვის. ზოგადად, დასაქმება და სამუშაო ძალის განვითარება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი დადებითი შედეგია. ამასთან ერთად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ზრდის სახელწიფო შემოსავალს მიწის, ქონების, ირიგაციის, აქციზის, საშემოსავლო, მოგებისა და დამატებითი ღირებულების გადასახადებით. თუმცა საგულისხმოა, რომ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტის წარმოებაში იგულისხმება პირველადი პროდუქტი და ნებისმიერი სახის დამატებითი დამუშავება იბეგრება დამატებული ღირებულების გადასახადით.

თავი 3. ზოგადი წონასწორობის მოდელი

ზოგადი წონასწორობის მოდელი (CGE) კარგად დაფუძნებულია სტანდარტულ ეკონომიკურ თეორიაში. მისი გამოყენებით იკვლევენ თანამედროვე პოლიტიკის საკითხებს საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და ფართოდ გამოიყენება ისეთი ტიპის ანალიზისას, როგორცაა ინვესტიციების, საგადასახადო რეფორმის და სხვადასხვა პროექტების ეფექტიანობის შეფასება. CGE მოდელის პოტენციალი ძალზედ დიდია

და დღევანდელ მსოფლიოში ფართოდ ადაპტირებული მეთოდია მისი გამოყენება, განსაკუთრებით, განვითარებადი ქვეყნების მაგალითზე.

ნაშრომში დატალურად გავანალიზეთ ზოგადი წონასწორობის მოდელის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები (საფასო მექანიზმი), მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები და კომპლექსური სტრუქტურა. ასევე, განვიხილეთ მოდელის შექმნისა და განვითარების ისტორიული ეტაპები. ზოგადი წონასწორობის მოდელის თავდაპირველ შემქმნელად ითვლება ლეონ ვალრასი (Léon Walras), ნეოკლასიკური თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებელი და ამავდროულად მათემატიკური ეკონომიკისა და მოდელირების მამამთავარი. მოდელის განვითარებაში, კერძოდ კი წონასწორობის არსებობისა და მისი მდგრადობის დამტკიცებაში, წვლილი შეიტანეს ეკონომისტებმა ეროუმ და დებრიუმ (Kenneth Arrow, Gérard Debreu). ზოგადი წონასწორობის მოდელს იყენებენ ისეთი ორგანიზაციები, როგორცაა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია (WTO), საერთაშორისო საკვების პოლიტიკის კვლევითი ინსტიტუტი (IFPRI), მსოფლიო ბანკი (WB) და სხვ.

ინვესტიციების ეფექტიანობის ანალიზისთვის ნაშრომში აგებულია ზოგადი წონასწორობის მოდელი „Arrow-Debreu“-ს წონასწორობის მაგალითის მიხედვით. შესაბამისად მოდელირებისთვის გამოყენებულია სამი არამკაცრი უტოლობის პირობა: ნულოვანი მოგების, საბაზრო წონასწორობის და საშემოსავლო ბალანსის. მოდელი სტატიკურია და დროის ფაქტორს არ ითვალისწინებს, ანუ მიღებული შედეგების ინტერპრეტაცია ხდება საშუალოვადიან პერიოდზე და არ ითვალისწინებს ეფექტების დროში განაწილებას. მოდელში ნაგულისხმებია მცირე, ღია ეკონომიკა, რომლის პირობებშიც ქვეყნას არ აქვს გავლენა მსოფლიო ფასებზე. ექსპორტისა და იმპორტის ფასები ეგზოგენურია.

ნაშრომში წარმოდგენილ მოდელში განხილულია 15 ეკონომიკური სექტორი და შესაბამისად პროდუქტთა 15 კატეგორია. მოდელში გათვალისწინებული საწარმოო ფაქტორებია სამუშაო ძალა, კაპიტალი და შუალედური პროდუქტის ნაკრები. სექტორები, რომლებიც ერთზე მეტი სახეობის პროდუქტს აწარმოებენ, აღწერილია

ტრანსფორმაციის მუდმივი ელასტიკურობის მქონე ფუნქციებით. ჩანაცვლების ელასტიკურობა თვითდასაქმებულ და დაქირავებულ მუშახელს შორის ერთის ტოლია სოფლის მეურნეობის სექტორისთვის, ხოლო ყველა სხვა სექტორისთვის 0.5-ის. ეს დაშვება ლოგიკურია, რადგან თვითდასაქმებულთა უმრავლესობა სოფლის მეურნეობის სექტორშია და ისინი შეიძლება დაქირავებულნი იქნან აგრობიზნესების მიერ. თუმცა, სოფლად თვითდასაქმებულ ადამიანს გაუჭირდება სხვა სექტორში იპოვოს სამსახური. კაპიტალი და მუშახელი გაერთიანებულია ქობ-დაგლასის ფუნქციით, ხოლო საბოლოო პროდუქტის წარმოებისთვის შუალედური მოხმარების საქონელთან გაერთიანებულია ლეონტიევის ფუნქციით. ნაშრომში გამოყენებულია ტრანსფორმაციის მუდმივი ელასტიკურობის ფუნქცია, რომელიც წარმოებულ პროდუქტს ყოფს ადგილობრივ და საექსპორტო ბაზრებისთვის.

მოდელში შინამეურნეობები სარგებლიანობას იღებენ დასვენებაში დახარჯული დროიდან, დანაზოგებიდან და პროდუქტისა და მომსახურების მოხმარებიდან (იმპორტირებული და ადგილობრივი პროდუქტი მისთვის განურჩეველია). პროდუქტისა და მომსახურების მოხმარება აღწერილია ქობ-დაგლასის ფუნქციით, რომელიც ფიქსირებული პროპორციით არის გაერთიანებული დანაზოგებთან და ბოლოს დასვენება და მოხმარება-დანაზოგები გაერთიანებულია 0.5 ჩანაცვლების ელასტიკურობის მქონე ფუნქციით.

სახელმწიფოს შემოსავლები შედგება გადასახადების, საზღვარგარეთიდან მიღებული გრანტებისა და სესხებისგან. თავის მხრივ, იგი გასცემს ტრანსფერებს მოსახლეობაზე. დარჩენილ სახსრებს იყენებს პროდუქტის შესაძენად და ინვესტიციებისთვის.

მოდელში საშემოსავლო გადასახადები ენდოგენურია და იცვლება იმის მიხედვით, რომ სახელმწიფოს სერვისების დონე საწყის მაჩვენებელზე შენარჩუნდეს სხვადასხვა სავარაუდო სცენარების განხილვისას. დაშვების თანახმად, ამოღებული გადასახადები შეიცვლება შინამეურნეობების მოხმარების ცვლილების პროპორციულად. ასეთი დაშვებით ფოკუსირებას მოვახდენთ ინვესტიციების

როლზე, რადგან კონკრეტულ სიტუაციაში ნაკლებად აქტუალურია სხვა წყაროების ხარჯზე გაუმჯობესებული კეთილდღეობის მაჩვენებელი.

მოდელის მიხედვით ქვეყნიდან გაედინება დანაზოგები, ასევე, საზღვარგარეთ გადის უცხოელების მიერ ადგილობრივი კაპიტალის ფლობით მიღებული შემოსავალი, წმინდა ფულადი გზაწვნილები და წმინდა ექსპორტი.

თავი 4. სოციალური აღრიცხვის მატრიცა

2011 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით ავაგეთ სოციალური აღრიცხვის მატრიცა (SAM), რაც საქართველოსთვის პირველია და ზოგადი წონასწორობის მოდელის გამოყენებით კვლევების განვითარებას უყრის საფუძველს. სხვადასხვა სახის მონაცემს შორისაა ფინანსთა სამინისტროსა და საქსტატის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია ეროვნული ანგარიშებზე, შინამეურნეობების ინტეგრირებული გამოკვლევისა და სახელმწიფოს 2011 წლის ბიუჯეტის მონაცემები. ახლად შექმნილი სოციალური აღრიცხვის მატრიცა მოიცავს ინფორმაციას 15 სექტორის წარმოებასა და მათზე მოთხოვნის შესახებ, აგრეთვე, 15 სამრეწველო პროდუქტსა და 20 ტიპის საოჯახო მეურნეობას, რეგიონებისა და რურალ-ურბანულ ჭრილში. ასევე, ერთმანეთისგან გამოყვავით თვითდასაქმებული და დაქირავებული მუშახელი. ნაშრომში დეტალურად განვიხილეთ მატრიცის აგების მეთოდოლოგია და მისი გამოყენების მნიშვნელობა.

თავი 5. საქართველოს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში ინვესტიციების მოდელირების შედეგები

პირველ რიგში სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციების შედეგები შევადარეთ სხვა სექტორების შედეგებს. ჩვენ სიმულაციურად ავსახეთ ექვსი სხვადასხვა სცენარი. პირველ ხუთ სცენარში გამოთვლილია შედეგები საინვესტიციო ფონდის სრული კაპიტალის ხუთ სხვადასხვა სექტორში, მათ შორის სოფლის მეურნეობის სექტორში ინვესტიციის შემთხვევაში. ამით უფრო ნათლად დავინახეთ სხვა სექტორებთან შედარებით რამდენად უკეთეს შედეგს გვაძლევს სოფლის

მეურნეობაში ინვესტირება. მეექვსე სცენარი წარმოადგენს კომბინირებულ ინვესტიციის სტრატეგიას. პროცენტული გადანაწილება ავიღეთ საქართველოს თანაინვესტირების ფონდის მიერ დაანონსებული, თითოეულ ამ სექტორში სავარაუდო ინვესტიციების მოცულობის შესაბამისად. პირველი ხუთი სიმულაცია მდგომარეობს 1 მილიარდი ლარის ოდენობის ინვესტიციის განხორციელებაში შემდეგ სექტორებში: სოფლის მეურნეობა, დამამუშავებელი მრეწველობა, ენერჯეტიკა (ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის წარმება მიწოდება), სასტუმროები და რესტორნები, ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა. ბოლო სიმულაციაში თანხა ნაწილდება ამ ხუთ სექტორზე. შედეგად გავაანალიზეთ უმუშევრობის დონის ცვლილება, ვაჭრობის მაჩვენებლის შეცვლა, ნომინალური მშპ-ის და რეალური ხელფასების ცვლილება. ნაშრომში წარმოდგენილია მიღებული შედეგების დეტალური ანალიზი. ზოგადად შეიძლება აღინიშნოს, რომ თუ დავაკვირდებით ინვესტიციის შედეგებს სხვადასხვა ინდიკატორზე (მშპ, სამუშაო ადგილების შექმნა, სახელფასო განაკვეთები, სავაჭრო ბალანსი), მათ შორის, შესამჩნევია გარკვეული ალტერნატივები. თუ ინვესტიცია ერთ-ერთ სექტორში მშპ-ს მაჩვენებელს მნიშვნელოვნად ზრდის, განსხვავებულ სექტორში ინვესტიციას ფასების კლების თვალსაზრისით საუკეთესო მაჩვენებელი აქვს. ყველა მაკროეკონომიკური მაჩვენებლის გათვალისწინებით, საუკეთესო ვარიანტებია დამამუშავებელ მრეწველობაში ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში ინვესტირება. სხვა სცენარებთან შედარებით, ორივე შემთხვევაში მოცემულია უმუშევრობის დაბალი მაჩვენებელი, მაღალი სახელფასო განაკვეთები, მშპ-სა და სავაჭრო ბალანსის უფრო მაღალი მაჩვენებლები სხვა სცენარებთან შედარებით.

სოფლის მეურნეობაში ინვესტირება გაცილებით უკეთეს შედეგს გვაძლევს, ვიდრე ენერჯეტიკის და რესტორნების და სასტუმროების სფეროებში იგივე მოცულობის ინვესტიციები. მშპ-ს მაჩვენებელის მიხედვით, კომბინირებული ინვესტირების შემთხვევა ოდნავ უკეთესია, ვიდრე სოფლის მეურნეობაში ინვესტირება, მაგრამ დასაქმების თვალსაზრისით ნაკლებ შედეგიანია.

მიუხედავად იმისა, რომ მხოლოდ ექვსი სცენარი განვიხილეთ, ნაშრომში ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში რესურსების გადანაწილების ოპტიმალური ვარიანტის დანახვა მაინც შეიძლება. ამჟამინდელი მოდელის შესაძლებლობების გასაუჯობესებლად უფრო დეტალური კვლევაა საჭირო ისეთი საკითხების გათვალისწინებით, როგორცაა სამუშაო ძალის არასრული მობილურობა, სამუშაო ძალის მიგრაცია და სხვა.

თავი 6. სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების დეტალური შედეგები

ნაშრომში დეტალურად განვიხილეთ ზოგადი წონასწორული მოდელის შედეგები სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციებისთვის. კერძოდ, რეგიონალურ ჭრილში, რურარულ და ურბანულ დონეზე შევაფასეთ უმუშევრობის დონეების ცვლილება, ასევე, სექტორულ ჭრილში ვაჩვენეთ შედეგები მთლიან წარმოებაზე, ფასებზე, ექსპორტსა და იმპორტზე. მიღებულ შედეგებს შორის მნიშვნელოვანია აღინიშნოს შემდეგი:

უმუშევრობის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი კლება თბილისში აღინიშნება, სადაც უმუშევრობა 10 პროცენტული პუნქტით მცირდება (30%-დან 20%-მდე). ყველაზე გამოხატული ეფექტი აჭარაში ქალაქად უმუშევრობაზეა, სადაც 11 პროცენტული პუნქტით არის უმუშევრობა შემცირებული, თუმცა, აქ უმუშევრობა კვლავ ყველაზე მაღალი, 27% რჩება. უმუშევრობა 4%-მდეა შემცირებული კახეთის, შიდა ქართლის, ქვემო ქართლის, სამცხე ჯავახეთის, აჭარის, გურიის და იმერეთის რურარულ დასახლებებში.

სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციები გავლენას ახდენს არა მარტო ამ სექტორის წარმოების მოცულობაზე, არამედ იმ სექტორებზეც, რომლებიც სოფლის მეურნეობის პროდუქტს თავიანთ წარმოებაში იყენებენ. სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციები აგროპროდუქტის წარმოებას 31%-ით ზრდის და დადებითი გარეგანი ეფექტი ყველაზე მკაფიოდ დამამუშავებელ მრეწველობაზე აისახება, რომლის წარმოების

მოცულობაც ჩვენი მოდელის მიხედვით 19%-ით იზრდება. ასევე, მნიშვნელოვან გავლენას ვხედავთ ვაჭრობის სფეროში.

სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების ზრდა ამცირებს მის ფასს, რაც დადებითად აისახება მოსახლეობის რეალურ შემოსავალზე. ჩვენი მოდელის მიხედვით, საშუალოვადიან პერიოდში, სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციები 17% - ით შეამცირებს აგროპროდუქტების ფასებს. ერთი მხრივ, გაიაფებული აგროპროდუქტები შემცირებისკენ უბიძგებს პროდუქტებზე ფასს იმ სექტორებში, სადაც აგროპროდუქტებს შუალედური მოხმარებისთვის იყენებენ. მეორე მხრივ, გაზრდილი რეალური შემოსავლის პირობებში, იზრდება მოთხოვნა სხვადასხვა სექტორის პროდუქტზე, რაც ფასების ზრდას უწყობს ხელს. საბოლოო ჯამში ეს ორი ეფექტი ერთმანეთს აბალანსებს და ზოგადი წონასწორობის ჩვენი მოდელის მიხედვით 2%-იან ინტერვალში მერყეობს სხვა სექტორთა პროდუქტებზე ფასების ცვლილება. მაგალითად, სასტუმროებისა და რესტორნების ფასები მცირდება 2%-ით, რადგან ისინი არიან ერთ-ერთი მსხვილი პირდაპირი მომხმარებლები სოფლის მეურნეობის პროდუქტების. დაახლოებით 1%-ით მცირდება დამამუშავებელი მრეწველობის ფასები. თუმცა, 1-2%-ით იზრდება ისეთი სექტორების ფასები, როგორცაა, განათლება, ჯანდაცვა, საფინანსო საქმიანობა და სხვა.

სოფლის მეურნეობას გაცილებით მჭიდრო კავშირი აქვს სხვა დარგებთან, ვიდრე დანარჩენ დარგებს ერთმანეთთან, რაც განპირობებულია იმით, რომ სოფლის მეურნეობის პროდუქტი უპირატესად იყიდება ადგილობრივ ბაზარზე, სოფლის მეურნეობაში გამოყენებული შუალედური რესურსები, რომელსაც სხვა დარგები აწარმოებენ, ნაკლებად იმპორტირებადია. ასევე, სხვა დარგებიც აქტიურად იყენებენ სოფლის მეურნეობის პროდუქტებს შუალედურ რესურსებად. სოფლის მეურნეობის პროდუქტების იმპორტსა და ექსპორტს შეაქვს თავისი კორექტივები, თუმცა, ეს ყველაფერი, როგორც ვნახეთ, ვერ ამცირებს სოფლის მეურნეობის როლსა და კავშირს სხვა დარგებთან.

გათვლები ნათლად გვიჩვენებს, რომ სოფლის მეურნეობაში განხორციელებული ინვესტიციები ზრდის სექტორის მწარმოებლურობას და მის კონკურენტუნარიანობას, რაც ექსპორტის ზრდით გამოიხატება. ზოგადი წონასწორობის მოდელის გათვლებით, სოფლის მეურნეობის ექსპორტი საშუალოვადიან პერიოდში 70%-ით გაიზრდება. მიღებული შედეგი პასუხს სცემს სკეპტიციზმს იმის შესახებ, თუ რა რესურსი და ინვესტიციები სჭირდება დარგის კრიზისიდან გამოყვანას, რამდენად რეალურია, დღევანდელი თავისუფალი გლობალური კონკურენციის პირობებში, ამ დარგის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება. მოდელის მიხედვით, სექტორების ერთმანეთზე გადაჯაჭვულობის გავლენით იზრდება სხვა სექტორების კონკურენტუნარიანობაც, როგორც უკვე ვნახეთ, იზრდება მათი წარმოების მოცულობა და ექსპორტიც. მაგალითად, სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციების ჩადება დამამუშავებელი წარმოების პროდუქტების ექსპორტს 21%-ით ზრდის. სასტუმროებისა და რესტორნების სერვისის ექსპორტი 11%-ით იზრდება და ა.შ.

სოფლის მეურნეობაში მიმართული ინვესტიციები ამ დარგის კონკურენტუნარიანობას, პირველ რიგში, ადგილობრივ ბაზარზე ზრდის, რაც იმპორტირებული პროდუქტების ჩანაცვლებაში აისახება. მოდელის მიხედვით, აგროპროდუქტების იმპორტი 15%-ით მცირდება. თუმცა, გაზრდილი შემოსავლების ხარჯზე, იზრდება სხვა სექტორთა პროდუქტებისა და მომსახურების იმპორტი. მაგალითად, იზრდება მოთხოვნა სოფლის მეურნეობაში გამოყენებული მანქანა-დანადგარებზე, რომლებიც ადგილობრივად არ იწარმოება, შესაბამისად, ხდება მათი იმპორტი.

კვლევის მეცნიერული სიახლეები

დისერტაციის მეცნიერული სიახლე მდგომარეობს შემდეგში:

- ინვესტიციების სიმულაციური ასახვისათვის აგებულია სტატიკური ზოგადი წონასწორობის მოდელი;
- სოციალური აღრიცხვის მატრიცით ასახულია მოდელის რიცხობრივი მონაცემები. კერძოდ, დასაბუთებულია სოფლის მეურნეობის სექტორის კავშირი ეკონომიკის სხვა დარგებთან, გათვლილია შინამეურნეობების მოხმარება რეგიონების მიხედვით სოფლისა და ქალაქის ჭრილში. ასევე, ასახულია გადასახადები, წარმოებაში კაპიტალისა და მუშახელის მოხმარება და ა.შ;
- ინტეგრირებული შინამეურნეობების კვლევის მონაცემთა ანალიზის საფუძველზე რეგიონულ ჭრილში გამოკვლეული და შეფასებულია სოფლის მეურნეობის კომერციალიზაციის მაჩვენებელი;
- საქართველოში პირველად შეიქმნა ზოგადი წონასწორობის მოდელი, რომლის გამოყენებით, შესაბამის განტოლებათა სისტემების ამოხსნით დადგენილია ინვესტიციების გავლენის დონე უმუშევრობაზე რეგიონების მიხედვით, სოფლისა და ქალაქის ჭრილში), ფასებზე (სექტორების მიხედვით), იმპორტსა და ექსპორტზე (სექტორების მიხედვით), რეალურ ხელფასსა და მთლიან წარმოებაზე (სექტორების მიხედვით);
- შედარებითი ანალიზის გზით გამოვლენილია სხვადასხვა სექტორში ჩადებული ინვესტიციების უპირატესობები;

სადისერტაციო ნაშრომის მოცულობა

სადისერტაციო ნაშრომის მოცულობაა 189 გვერდი და შედგება შესავლის, ექვსი თავის, ცამეტი ქვეთავისა და დასკვნითი ნაწილისაგან. ნაშრომში ასევე წარმოდგენილია გამოყენებული ლიტერატურის ჩამონათვალი და დანართები.

სადისერტაციო ნაშრომის სტრუქტურა

შესავალი	1
1. საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების მიმოხილვა	8
1.1. ძირითადი ტენდენციები და შემაფერხებელი ფაქტორები	8
1.2. მიწის ბაზრის განვითარების ანალიზი	25
1.3. აგრო დაზღვევა და ფინანსურ რესურსებზე წვდომის ანალიზი	45
1.4. სოფლის მეურნეობაში მიმდინარე პროექტებისა და პროგრამების მიმოხილვა	53
2. ინვესტიციების შედეგების შემაფასებელი კვლევების მიმოხილვა	78
2.1. არჩევანი სიღარიბის აღმოფხვრასა და სწრაფ ეკონომიკურ ზრდას შორის	79
2.2. ინფრასტრუქტურის განვითარება	82
2.3. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გავლენა შემოსავლების უთანასწორობაზე	87
3. ზოგადი წონასწორობის მოდელი	99
3.1. ზოგადი წონასწორობის მოდელი მიკროეკონომიკაში	99
3.2. ზოგადი წონასწორობის მოდელის არსი, დაშვებები და რელევანტურობა	102
3.3. პირველი ზოგადი წონასწორობის მოდელი საქართველოსთვის	107
4. საქართველოს სოციალური აღრიცხვის მატრიცა	115
4.1. ეკონომიკური სექტორებისა და პროდუქტების დისაგრეგაცია	115
4.2. შინამეურნეობები და სახელმწიფო ზოგადი წონასწორობის მოდელში	120
4.3. სოციალური აღრიცხვის მატრიცის დისაგრეგაცია	123
5. საქართველოს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში ინვესტიციების მოდელირების შედეგები	131
6. სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ინვესტიციების დეტალური შედეგები	140
დასკვნები	150
დანართი	158

ა) ზოგადი წონასწორობის მოდელის კოდი	158
ბ) წარმოების ფუნქციიდან ფასებზე დამოკიდებული დანახარჯების ფუნქციის მიღება – კერძო შემთხვევა	174
გ) სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის ფარგლებში გამოყოფილი თანხები, 2013	175
დ) რესურსებისა და გამოყენების ცხრილები, 2011	176
ე) ნაშრომში გამოყენებული შინამეურნეობების ინტეგრირებული გამოკვლევის მონაცემთა ბაზის ველების აღწერა გამოყენებული ლიტერატურა	179 185